

אפליה ביהדות?

Category: דברים, כי תבוא

היהדות מטיפה ל"חינוך לכולם", אך בגמרא מסופר על כמה ישיבות אליטיסטיות מאוד. מדוע היו כל כך בררנים, ומה זה מספר על הגישה היהודית?

אליטה

עד לפני שנים לא רבות הייתה נהוגה באוניברסיטאות החשובות בארה"ב (בפרט בליגת הקיסוס - Ivy Leagues) מדיניות לא כתובה של אפליה (Discrimination) נגד יהודים. הייתה מכסה מסוימת של תלמידים יהודיים בכל שנה בלי חריגה מהמכסה הקבועה מראש. הם ידעו שהתלמידים היהודיים חרוצים ומוכשרים, וחששו שמא הם 'ישתלטו' על האוניברסיטאות. עד כדי כך הגיעו הדברים שישנם הרבה יהודים ששינו את שם משפחתם לשם אמריקאי טיפוסי, רק כדי שיתקבלו לאוניברסיטה.

מעניין לגלות שהנהגה כזאת, לכאורה, הייתה קיימת עוד בזמן התלמוד. במסכת ברכות מסופר על רבן גמליאל מיבנה, שהיה המנהיג בתקופה שלאחר חורבן בית שני, שהייתה לו ישיבה, אבל לא כולם התקבלו בנקל בין כתלי ישיבתו. הגמרא מספרת "שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לבית המדרש" (ברכות כ"ח, א).

שיטתו של רבן גמליאל הייתה והוא אף הכריז זאת בפרהסיא שאם התלמיד אינו רציני ולא באמת מעוניין ללמוד הוא לא מתאים לישיבה. הוא רצה בישיבתו רק את החבר'ה הרציניים, עד כדי כך שהעמיד "שומר הפתח" שהיה מחליט את מי להכניס לתוך הישיבה ואת מי להשאיר בחוץ.

סלקציה!?

הסיפור הזה נשמע מאוד מוזר.

ראשית, יש כאן שאלה טכנית: איך ידע השומר שעמד בפתח מי מהתלמידים הגיע למעלת "תוכו כבדו" ומי מהתלמידים עוד לא הגיע למדרגה זו? הרי מדובר בתכונה פנימית עמוקה שקשה להבחין בה מבחוץ. וכי אותו שומר הצטייד ב"מכונת אמת" שבאמצעותה הוא בדק מי "תוכו כבדו"?

למעשה יש כאן שאלה עמוקה יותר: הלא היהדות מאמינה שצריך ללמד תורה לכל יהודי באשר הוא, וכמו שהמשנה בפרקי אבות אומרת "והעמידו תלמידים הרבה", שיש להעמיד כמה שיותר תלמידים. ומסביר הרבי, שזהו כל החידוש של מתן תורה, שהרי בשעה שהקב"ה נתן את התורה

בהר סיני § כולם היו שם, גם יהודים שאין "תוכס כברם". היה זה בניגוד למצרים שבה הייתה "קבוצת עילית" מסוימת שהיא הייתה מלומדת, ואילו המון העם היו נבערים מדעת ובכוונה תחילה לא לימדו אותם שום דבר, כדי שיוכלו לשלוט בהם.

הקב"ה חידש במתן תורה שהתורה היא נחלתו של כל יהודי ויהודי, וצריך ללמדה לכל אחד בלי שום הבדל. וכפי שנפסק בשולחן ערוך (הלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן פ"א ה"ח): "מצות עשה של תורה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים". (ראה בארוכה שיחת יו"ד שבט תשמ"ג, 'התוועדות' ח"ב עמ' 894)

כיצד יתכן אם-כן לומר שרבן גמליאל נשיא ישראל לא הרשה להכניס את כולם לתוך הישיבה. וכפי שמסופר, שרק כאשר מינו את רבי אלעזר בן עזריה סילקו את "שומר הפתח" ובאותו יום נוספו תלמידים רבים בישיבה.

כשמביטים קצת אחורה, מגלים שהוויכוח בין רבן גמליאל לבין רבי אלעזר בן עזריה, הוא למעשה ויכוח ישן בין בית שמאי לבית הלל: "בית שמאי אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר". בית שמאי היו בררנים הרבה יותר; הם לא ערכו הבדל בין תלמיד רציני לתלמיד לא-רציני שאין תוכו כברו. הם אמרו במפורש שאם אתה משתייך למשפחה טובה וההורים שלך יכולים לשלם שכר לימוד נאות § נכניס אותך לישיבה. גם אם אתה לא יכול לשלם שכר לימוד אם אתה לפחות בן למשפחה מיוחסת, גם אז נכניס אותך. וגם אם אינך בן למשפחה מיוחסת, אבל אתה ידוע כבחור חכם ובעל כשרונות מיוחדים § נקבל אותך אפילו בחינם. אבל אם אינך מוכתר באחת מן המעלות דלעיל § אין לך מקום בישיבתנו §

בית שמאי אמרו לתלמידים שלא התבלטו בשום תחום והתדפקו על דלתות הישיבה שלהם: לכו לישיבה של "בית הלל", שם יקבלו אתכם כפי שאתם. גישתם של בית הלל היא "לכל אדם ישנה" § צריך ללמד תורה לכל אחד מבלי להביט על כשרונותיו וייחוסו. וטעמם ונימוקם עמם: "שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים" (אבות דר"נ פ"ב ה"ט).

גם כאן נשאלת כמעט מאליה השאלה הקשה: כיצד הרשו לעצמם בית שמאי להתנהג בצורה כזאת ולברור תלמידים, היפך ההלכה והיפך שיטת עם ישראל מאז היותו לעם?!

לפוילישער'ס לא מוכרים? §

הרב אהרן חזן ע"ה סיפר, שבשנות הקומוניזם הקשות ברוסיה התקיים בביתו מנין מחתרתי שבו התאספו מנין יהודים שהתפללו יחד בשקט. אולם פעם אחת הוא החליט לא לקיים את ההקפות בשמחת תורה בביתו כרגיל, אלא להשתתף במנין החבד"י שגם הוא התנהל כמובן במחתרת ובחשאיות.

הוא הגיע למנין החב"די ושם אחזו במכירת הפסוקים של "אתה הראת". הגבאי הכריז "שלוש רובל עבור פסוק באתה הראת", אחד המתפללים העלה את המחיר לארבע רובל, חברו צועק חמש רובל, וכך התנהלה לה מכירת הפסוקים. הרב חזן חשב לעצמו שגם הוא יכול להרשות לעצמו לקנות פסוק בכמה רובלים, הוא הצטרף מיד והכריז שהוא רוצה לקנות פסוק בחמש רובל. פונה אליו הגבאי ואומר לו: "לפוילישער'ס לא מוכרים!" הרב חזן נפגע עד עמקי נשמתו, לכזאת התנהגות הוא לא ציפה מחסידי חב"ד, מה חטאו ומה פשעו שלא מעוניינים למכור לו פסוק באתה הראת?!

ימים ספורים לאחר מכן פגש אותו אחד מידידיו ואמר לו: שמתו לב שבליל שמחת תורה בהקפות נפגעת מאד כשלא רצו למכור לך פסוק. דע לך [?] כך אמר לו [?] שאין לנו כמובן שום דבר נגדך, אלא שבאותו לילה אספנו כסף עבור החדרים המחתרתיים וכשהכריזו "שלוש רובל" התכוונו לשלש אלף רובל(!). ידענו בבירור שאין לך את הסכום האגדי הזה, אך מצד שני נמנענו מלגלות לך את האמת משום שפחדנו ממלשינים, לכן פטרנו אותך באמירה ש"לפוילישער'ס לא מוכרים" [?]

להגן על המהפכה

ישנם היסטוריונים שמסבירים שהנימוק הזה הוא שהנחה את רבן גמליאל בגישתו הבררנית כלפי תלמידי בית המדרש. התקופה של רבן גמליאל דיבנה הייתה אחת התקופות הנוראות ביותר של עם ישראל; המשטר הרומאי דיכא כל סממן של יהדות ממש כמו ברוסיה הסובייטית. היה אסור לערוך ברית מילה, חל איסור לשמור שבת, ומי שנתפס הוצא להורג.

באותה תקופה היו שתי גישות כיצד להתייחס לרומאים וכיצד להתנהל נוכח גזירותיהם הקשות. רבן גמליאל סבר שצריך להילחם ברומאים בצורה מעשית, לארגן מרד ולעשות כל מה שאפשר כדי לגרום להם כמה שיותר אבדות עד שיעזבו את הארץ. לעומתו סבר רבי אלעזר בן עזריה שלא צריך להילחם ברומאים אלא צריך להמתין ולנסות לשרוד ולהחזיק מעמד.

בתי המדרש של השניים התנהלו כתוצאה ישירה מגישותיהם השונות: בישיבתו של רבן גמליאל לא עסקו רק בלימוד תורה, אלא התלמידים היו מעורבים במלחמה אקטיבית נגד הרומאים, שם למעשה התנהלה ה"מחתרת" היהודית. ברור אפוא שלא יכלו להכניס כל תלמיד מהרחוב, אלא רק מי שהוא "משלנו" שאפשר לסמוך עליו במאת האחוזים שהוא לא ילשין. אבל בד בבד זהו דבר שאי אפשר לבטא אותו בגלוי, שכן אסור אפילו לרמז שכאן מתארגן מרד ולפיכך מחפשים אנשים נאמנים.

הפחד באותה עת היה נורא ואיום. רק מי שקרא ושמע את הסיפורים על שנות הגזירה ברוסיה הסובייטית יכול קצת להבין זאת. ולכן העמידו שומר בבית המדרש שהוא החליט אלו תלמידים רשאים להיכנס לבית המדרש ואלו תלמידים לא נכנסים. לא הייתה כל שאלה מיהו תלמיד טוב ומי אינו תלמיד טוב, אלא בעיקר על מי אפשר לסמוך. השומר ידע היטב מי הם "חברי המחתרת", ומי לא נמנה עמהם, והוא הכניס רק את התלמידים שאפשר לסמוך עליהם.

אלא שכאמור אסור לומר זאת במפורש, ולכן מצאו הגדרה רשמית: "תלמיד שתוכו כברו" [ג] גם הגדרה זו מבטאת בצורה נכונה את התכונה הנדרשת: מי שהוא מיסודו אדם אמיתי שאורחותיו והליכותיו הנראים בחוץ מבטאים את תכונותיו הפנימיות, ולא אדם שבחזותו החיצונית נראה כצדיק, אבל לפני-ולפנים הוא בוגד ומלשין.

ואולי כך הם הדברים לגבי דברי בית שמאי; הרי לא ניתן לומר את האמת המפורשת מדוע לא מקבלים תלמיד פלוני שמתדפק על שערי הישיבה, לכן היו דוחים אותו בטענה שהוא "פוילישער", כלומר, אינך ממשפחה מיוחסת. אבל הסיבות האמיתיות היו אחרות לגמרי, כפי שהסברנו לעיל.

ללא הבדלים וללא מעמדות

השבוע אנו קוראים בפרשתנו שהקב"ה בחר בעם ישראל כ"עם סגולה", ובנוסף לזה [ג] "לתתך עליון על כל הגוים" (כי תבוא כ"ו, י"ט). פעמים רבות אנשים קוראים את הדברים ותוהים: מדוע צריך להיות "עם סגולה", ועוד עם שנחשב "עליון" על כל הגוים! זו הלוא גזענות! אנחנו לא אוהבים שלא מקבלים אותנו באוניברסיטאות, וכאן אנו 'חוטאים' כביכול באותה התנהגות.

אבל כאשר מגלים את המשמעות האמיתית של "עם נבחר" שהכוונה היא להיות "אור לגוים" ולהוות דוגמה חיובית לכל העמים [ג] או אז אנו כבר לא כל כך להוטים לקבל את התואר הזה, ועד כדי כך שישנם כאלו שהיו מוותרים בשמחה על "הכבוד" הזה, משום שהם לא מעוניינים לשאת באחריות הזאת.

רבותיי, גם הרב חזן חשב שמפלים אותו לרעה כי הוא פוילישער. לאדם מבחוץ זה אכן נראה כך, אבל האמת היא שביהדות אין אפלויות. במתן תורה כולם נכחו וקיבלו את התורה ללא הבדלים וללא מעמדות.